

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΙΣΤΟΡΙΑ ΑΡΧΑΙΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ενότητα: Η Κοπτική Εκκλησία Α΄ – αρχαία και μέση περίοδος

Δημήτριος Ν. Μόσχος

Τμήμα Θεολογίας

Περιεχόμενα

1. Σκοποί ενότητας	3
2. Περιεχόμενα ενότητας.....	3
2.1 Βιβλιογραφία (πέραν τοῦ φακέλου).....	3
2.2 Γένεση κοπτικής κουλτούρας. Ὀλίγα περί γλώσσας.....	3
2.3 Ἐξέλιξη στό Βυζάντιο (330-619).....	4
2.4 Περσική Περίοδος (619-629).....	6
2.5 Ἀραβοκρατία.....	6
2.5.1 (661-750) Δυναστεία Οὐμμαιγιαδῶν	6
2.5.2 Στό διάστημα 750-969 κυβερνοῦν οἱ Φατιμίδες καί οἱ Τουλουνίδες	7
2.5.3 969-1173 ἀναλαμβάνει ἡ δυναστεία τῶν Φατιμιδῶν.....	7
2.5.4 1173-1250 κυβερνᾷ ἡ δυναστεία τῶν Ἀγιουβιδῶν.....	7
2.5.5 1250-1517 κυβερνοῦν οἱ Μαμελοῦκοι ἀυτονομημένοι ἀπό τό ὑπόλοιπο χαλιφάτο.	7
2.6 1517-1798 Ὄθωμανική διοίκηση.....	8

1. Σκοποί ενότητας

Η πληροφόρηση για τα βασικά γεωγραφικά και ιστορικά δεδομένα της Κοπτικής Εκκλησίας.

Η κατανόηση του όρου «κοπτικός».

Η ένταξη βασικών πληροφοριών για τη γένεση, τις δογματικές διαμάχες και την εσωτερική εκκλησιαστική ζωή (μοναχισμός, τέχνη) στο γενικότερο σύνολο της Εκκλησιαστικής Ιστορίας.

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 Βιβλιογραφία (πέραν του φακέλου)

A. Άρβανίτη, Ἡ κοπτική Ἐκκλησία, Ἀθήναι 1965, τοῦ ἰδίου, Βιβλιογραφία ἐλασσόνων ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, Ἀθήναι 1967, τοῦ ἰδίου Ἐπίτομος ἱστορία Συροϊακωβιτικῆς, Ἀρμενικῆς καὶ Αἰθιοπικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1967, P. van Cauvenbergh, Étude sur les moines d'Égypte depuis le Concile de Chalcedoine jusqu' à l' invasion arabe, Paris and Louvain, 1869—1914, O. Meinardus, Monks and Monasteries of the Egyptian Deserts, Kairo 1961, B. Watterson, Coptic Egypt, Edinburgh 1988, Aziz S. Atiya (ἔπιμ.), The Coptic Encyclopedia, Bde. 1–8, New York 1991. A. Gerhards/H. Brakmann (ἔπιμ.), Die koptische Kirche. Einführung in das koptische Christentum (Urban-Tb Bd. 451) Stuttgart 1994, Capuani M., Christian Egypt : coptic art and monuments through two millennia , Massimo Capuani ; (with the contributions of Otto F.A. Meinardus and Marie-Helene Rutschowskaya); emendations and introduction to the English-language edition by Gawdat Gabra Collegeville, Minn : Liturgical Press 2002. Chr. Chaillot, Vie et Spiritualité des Églises orthodoxes orientales, Paris 2011, σ. 205-305.

2.2 Γένεση κοπτικῆς κουλτούρας. Ὀλίγα περί γλώσσας.

Κατ' ἀρχὴν τί εἶναι Κόπτες. Σημαίνει ἕναν ἐθνικό-γλωσσικό προσδιορισμό καί ὄχι ἐκκλησιαστικό, ὅπως κατέληξε. Ἡ γλώσσα εἶναι ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας αἰγυπτιακῆς, ἀλλά γράφεται μέ ἑλληνικά γράμματα. Γύρω στόν 3ο αἰ. πρέπει νά χρονολογοῦνται οἱ πρῶτες μεταφράσεις τῆς Βίβλου, τά λεγόμενα πρωτο-κοπτικά. Ὑπάρχουν περί τίς 3000 ἑλληνικές λέξεις. Ἀρχικά τά σαϊδικά στήν Ἄνω Αἴγυπτο, ὅπου ἔχουν γραφεῖ τά κυριότερα κείμενα τῆς ἀρχαίας περιόδου (4ος-6ος αἰ. Βίοι Ἁγίων, ὁμιλητικά κείμενα κλπ.) καί σέ μία περίπτωση ἔχει σημασία ἡ ὑπαχμιμική (τῆς περιοχῆς Ἀχμίμ) ὅπου ἔχουν γραφεῖ κυρίως γνωστικά κείμενα, ἢ καί ἔπωδοί (διάλεκτος τῶν αἰρετικῶν). Μετά ἀπό τόν 9ο περ. αἰ. Ἀναπτύσσονται τά βοχαϊρικά, ἀπό μία περιοχή τοῦ Δέλτα, Αὐτά εἶναι κυρίως λειτουργική γλώσσα.

Κοπτικός εἶναι ἀντιδάνειο ἀπό τό ἑλληνικό "αἰγυπτιακός" πού προέρχεται πάλι ἀπό τήν αἰγυπτιακή λέξη Χα-Κα-Πτά, δηλ. "σπίτι τοῦ Κά (τῆς ζωϊκῆς δύναμης) τοῦ Πτά", πού ἦταν βασικός θεός τοῦ αἰγυπτιακοῦ πανθέου. Ἐπομένως τό "κοπτικός" χαρακτηρίζει γλώσσα καί ἐθνική κουλτούρα. Μετά τόν 5ο αἰ. ἡ πλειονότητα ἀποσχίσθηκε ἀπό τήν (χαλκηδόνεια) Ὀρθοδοξία καί ἀπό τότε τό κοπτικός σημαίνει καί προχαλκηδόνειος.

2.3 Έξελιξη στό Βυζάντιο (330-619)

Όπως γνωρίζουμε οί χριστολογικές έριδες μετά τίς άρχές του 5ου αί. έφεραν τό χάσμα ανάμεσα στους όπαδούς καί τούς έχθρούς τής Χαλκηδόνας. Έπαιξε ρόλο στόν Μονοφυσισμό ή γηγενής προχριστιανική θρησκευτικότητα (πάσχων Θεός, Όρος κλπ.); Οί γνώμες δίστανται.

Ποιά είναι τά δεδομένα;

Η Σύνοδος στη Χαλκηδόνα το 451 αναγνωρίσθηκε ως Δ΄ Οικουμενική και με τόν Όρο της Χαλκηδόνας όρισε την ισορροπημένη σχέση των δύο φύσεων στο Χριστό που ενυπάρχουν σε ένα πρόσωπο, αυτό του Θεού Λόγου, "άσυγχύτως καί άδιαιρέτως, άτρέπτως καί άχωρίστως". Πολλοί μοναχοί στίς Εκκλησίες της Ανατολής συνέχισαν να δημιουργούν προβλήματα και να μην αποδέχονται αυτόν τον Όρο που τον θεωρούσαν νεστοριανικό, πολλω μάλλον που η Σύνοδος είχε δεχθεί ως μετανοούντες τους Νεστοριανούς Θεοδώρητο Κύρου και Ίβα Εδέσσης. Στην Αίγυπτο η αντίδραση ήταν μεγαλύτερη εξαιτίας της εκδίωξης του πατριάρχου Αλεξανδρείας Διόσκορου. Οί πλειοψηφούντες εκεί Μονοφυσίτες εγκατέλειψαν τον ορθόδοξο Πατριάρχη Προτέριο (451-457) (τόν όποιο καί τελικά δολοφόνησαν) και με τον νέο Πατριάρχη Αλεξανδρείας Τιμόθεο Γ΄ Αίλουρο (457-460), πέρασαν στην αντεπίθεση, ένω οί όρθόδοξοι εξέλεξαν κατόπιν Πατριάρχη τόν Τιμόθεο Β΄ τόν Σαλοφακίοιο (460-482). Η στρατηγική όλων των πρωταγωνιστών περνά από τον επηρεασμό της πολιτικής εξουσίας. Ο αυτοκράτορας Μαρκιανός είχε απαγορεύσει το 452 κάθε συζήτηση για τον Όρο της Χαλκηδόνας. Όταν ο αυτοκράτορας πέθανε τό 457, ο Τιμόθεος Αίλουρος προσπάθησε να επηρεάσει τον διάδοχό του Λέοντα Α (457-474) χωρίς επιτυχία (εξορίσθηκε). Επανήλθε με τον σφετεριστή του θρόνου Βασιλίσκο που εξέδωσε το Εγκύκλιον (475) που καταδίκασε τον Τόμο του Λέοντος και τη Σύνοδο της Χαλκηδόνας και επέβαλε τον Μονοφυσισμό (και επανεγκαθιστούσε τους Μονοφυσίτες Πατριάρχες Αντιοχείας και Αλεξανδρείας Πέτρο Κναφέα και Τιμόθεο αντίστοιχα). Μετά όμως από λαϊκή εξέγερση στην Κων/πολη ο Βασιλίσκος πήρε το διάταγμα πίσω. Μετά το 477 ήλθε και πρακτικά στην εξουσία ο νόμιμος αυτοκράτορας Ζήνων (474-491) προσπάθησε να ειρηνεύσει υποχρεωτικά την Εκκλησία με το Ενωτικόν (482) επικυρώνοντας τους αφορισμούς του Κυρίλλου κατά του Νεστορίου και απαγορεύοντας κάθε συζήτηση που θα προχωρούσε πέραν των αποφάσεων των τριών πρώτων Οικουμενικών Συνόδων (άρα όχι της Χαλκηδόνας χωρίς όμως και να αναθεματίζει την Χαλκηδόνα όπως το Εγκύκλιον). Είχε έπηρεασθεί πιθανότατα από τήν άλληλογραφία του μέ τόν Μονοφυσίτη Πατριάρχη Πέτρο Γ΄ τόν Μογγό (477-489). Τόν Μογγό διαδέχθηκε ό Άθανάσιος Κηλίτης (490-496) καί ό Ίωάννης Ήμούλα (496-505).

Το αποτέλεσμα ήταν η Ρώμη (υπό τον Φήλικα Γ΄ 483-492) να μη δεχθεί το Ενωτικόν και να διακόψει την εκκλησιαστική κοινωνία με τους τέσσερις υπόλοιπους Πατριάρχες της Ανατολής που το υπέγραψαν (Ακακιανό Σχίσμα 482-519 από το όνομα του Πατριάρχη Κων/λεως Ακακίου). Ο μόνος ο οποίος προσπάθησε να κάνει κάποιες κινήσεις προσέγγισης προς τους Χαλκηδόνιους ήταν ο Πέτρος

Κναφείας. Παράλληλα και τα τέσσερα Πατριαρχεία δεν ομοφρόνησαν, αφού οι θρόνοι Κων/λεως και Ιεροσολύμων θεωρούσαν ότι το Ενωτικόν επιβεβαίωνε τις αποφάσεις της Χαλκηδόνος, ενώ τα Πατριαρχεία Αντιοχείας (ειδικά κατά περιόδους με αδιάλλακτους Μονοφυσίτες όπως τον Παλλάδιο 488-498 ή τον Σεβήρο, 512-518) και Αλεξανδρείας ότι την καταργούν. Στην Αίγυπτο ο Ίωάννης ο Γ' ο Νικαιώτης ή Έγκλειστος (505-516) διεβίβαζε τό ειρηνικό γράμμα του Σεβήρου στην Αίγυπτο, ενώ οι ακραιφνείς Μονοφυσίτες είχαν διακόψει την κοινωνία ήδη με τον Πατριάρχη Πέτρο Μογγό και είχαν ονομασθεί Ακέφαλοι. Τό χάος ήταν πλήρες. Όταν ήλθε στο θρόνο ο Αναστάσιος ο Α' (491-518) άσκησε απροκάλυπτα φιλομονοφυσιτική πολιτική. Από τότε ο μεθεπόμενος Μονοφυσίτης Πατριάρχης Τιμόθεος ο Γ' (519-536) (μετά τόν Δίοσκορο τόν Β', τόν Νέο 517-519) προσπάθησε να υποστηρίξει τούς φυγάδες από τή Συρία Σεβήρο Αντιοχείας, Ίουλιανό Άλικαρνασσοῦ κλπ. Παράλληλα μετά τήν πατριαρχεία του όρθόδοξου Πατριάρχη Παύλου Ταβεννησιώτη (537-542), κατασκευάσθηκαν δύο κανονικές διαφορετικές ιεραρχίες. Τά διάφορα κόμματα (Άφθαρτοδοκῆται, Φθαρτολάτραι καί κατόπιν Γαϊανίτες κλπ) φέρνουν σέ πλήρες χάος. Εϊδικά από τό 566 υπάρχει πλήρης διάλυση¹.

¹ Ο νέος αυτοκράτορας Ιουστίνος Α' (518-527) και ο ανεπιός του *Ιουστινιανός Α'* (527-565) άλλαξαν ριζικά πολιτική: κατάλαβαν ότι δεν γινόταν να αγνοηθεί η Χαλκηδόνα σά να μην είχε γίνει ποτέ. Έτσι προσπάθησαν με διατάγματα αλλά και κινητοποίηση του συνοδικού θεσμού να εξαλείψουν το πρόβλημα αναπτύσσοντας ορολογία και μέθοδο, που θα ερμήνευε τον Όρο της Χαλκηδόνος στηριζόμενη στη Χριστολογία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας, που παρέμενε η διαχρονική αυθεντία στο θέμα αυτό έτσι ώστε να ικανοποιεί τους Μονοφυσίτες (λεγόμενη **Νεοχαλκηδόνεια** τάση), που όμως δεν είχε καμιά απήχηση στους μονοφυσίτες της Ανατολής. Τελικά με την Ενδημούσα Σύνοδο του 536 τα ανοίγματα προς τους μετριοπαθείς Μονοφυσίτες τελείωσαν. Παράλληλα ο αυτοκράτορας μετά από κινητοποίηση του συνοδικού θεσμού άφησε την εκκλησιαστική συνείδηση να ομονοήσει στην ανατολή κατά του Μονοφυσίτη Σεβήρου και τελικά (519) να επιτευχθεί και η κοινωνία με τη Ρώμη μέσω ενός συμφωνημένου κειμένου του πάπα Ορμίσδα (Formula Hormisdæ).

Το πραγματικό θεολογικό νεύρο της πολιτικής του Ιουστινιανού ήταν αφ' ενός η θεολογία του «ενυποστάτου» από τον Λεόντιο τον Βυζάντιο (485-543 περ.) και η καταδίκη των Τριών Κεφαλαίων το 544 (Θεοδώρου Μοψουεστίας, Θεοδωρήτου Κύρου (393-466) και Ίβα Εδέσσης, όλων ήδη πεθαμένων). Ένα χρόνο πριν (543) είχε καταδικάσει με διάταγμά του την ωριγένεια διδασκαλία. Ο Λεόντιος Βυζάντιος επεξεργάσθηκε την κυρίλεια θεολογία διασαφηνίζοντας ότι οι δύο φύσεις του Χριστού υποστασιάζονται στο ένα πρόσωπο ή υπόσταση του Θεού-Λόγου. Όμως η θεία φύση είναι αυθυπόστατη ενώ η ανθρώπινη είναι ενυπόστατη, "δανείζεται" δηλαδή τήν Υπόσταση του Υιού καί Λόγου. Καθώς όμως ο Λεόντιος μαζί με μεγάλη δυναμική ομάδα ωριγενιζόντων μοναχών ενεπλάκη στη δίνη του Ωριγενισμού στην Παλαιστίνη, ο Ιουστινιανός μετά από σχετικές κινήσεις των αντιωριγενιστών (καταδίκη από τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων κ.α.) προέβη στην καταδίκη αυτών των απόψεων, πιθανόν, για να «κλείσει τα στόματα». Όμως οι ωριγενιστές με πρωτοστάτη τον Θεόδωρο Ασκιδά πήραν την εκδίκησή τους επιτυγχάνοντας την καταδίκη των Τριών Κεφαλαίων για να αφαιρέσουν ένα δυνατό αντιωριγενιστικό όπλο, δηλ. το έργο του Θεοδώρου Μοψουεστίας. Κατά την ερμηνεία όμως του Μητροπολίτου Μελετίου Νικοπόλεως (Η Πέμπτη Οικουμενική Σύνοδος, Εισαγωγή-Πρακτικά-Σχόλια, Αθήναι 1985, 101-128) η καταδίκη αυτή δεν σχετίζεται με την ενωτική πολιτική του Ιουστινιανού αλλά με την προσπάθεια να ξεριζώσει τις νεστοριανικές τάσεις που εμφώλευαν στη Ρώμη από την εποχή του ακακιανού σχίσματος.

Οι ετοιμοθάνατες μονοφυσικές κοινότητες αναδιοργανώθηκαν τελικά από τον Ιάκωβο Βαραδαίο (543-578), ο οποίος χειροτονήθηκε από μονοφυσίτες επίσκοπους, που είχαν καταφύγει στην Αύλη της Θεοδώρας. Περιήλθε Μέση Ανατολή και Αίγυπτο, αναγνώρισε τον Πατριάρχη Πέτρο τον Δ' (567-570) μέσα στο χάος διαφορετικών επισκόπων και Πατριαρχών που είχαν εκλεγεί από τις διάφορες μερίδες των Μονοφυσιτών και χειροτόνησε άπειρους πρεσβυτέρους. Αυτόν διαδέχθηκε μία μεγάλη προσωπικότητα ο Δαμιανός (577-606) που αναδιοργάνωσε την κοπτική Έκκλησία και έγραψε θεολογικά έργα. Την εποχή αυτή υπάρχει μεγάλη άκμή στα θεολογικά γράμματα με το έργο του Ρούφου του Σοτέπ, του Κων/νου του Άσιούτ (Λυκοπόλεως), του Πισέντιου και του Ίωάννου της Παράλου. Το 616 ο Πατριάρχης Αναστάσιος Αποζυγάριος (607-616) οδηγεί σε επανένωση με τη Συριακή μονοφυσική (Σεβηριανή) Έκκλησία.

Σ' όλο το διάστημα από τον 5ο έως τον 7ο αιώνα έχουμε δύο Έκκλησίες σε κάθε περιοχή με δύο επισκόπους. Συνήθως ο Χαλκηδόνειος είναι μέσα στη μεγάλη πόλη ενώ ο αντιχαλκηδόνειος της ίδιας έδρας σε κάποιο γειτονικό μεγάλο μοναστήρι και έχουν χωρίσει και με κάποιο τρόπο τις προσόδους. Στα μεγάλα αναχωρητικά μοναστικά κέντρα κυρίως των Κελλίων, έχουμε δύο Κυριακά, όπως αποδεικνύεται από τις αρχαιολογικές ανασκαφές, ενώ τα μεγάλα κοινοβιακά συγκροτήματα της Μέσης και Άνω Αιγύπτου άλλα μόν φαίνεται ότι παραμένουν χαλκηδόνεια (Παχωμιανά) ενώ άλλα είναι προπύργια των αντιχαλκηδονείων, όπως τα μοναστήρια του Σενούτε του Άτριπέως. Παράλληλα σε πολλές περιοχές δημιουργούνται και ακμάζουν και νέα μοναστήρια γύρω από τοπικούς αγίους, αλλά ήδη έχουν αρχίσει και δημιουργούνται οικονομικές δυσκολίες, που οδηγούν σε διαφθορά και τελικά σε παρακμή. Έγκαταστάσεις και αξιώματα πωλούνται (για να άντεπεξέλθει το μοναστήρι σε δυσβάστακτα χρέη) κι έτσι σιγά-σιγά επέρχεται κατάπτωση, που θα γίνει απόλυτη μετά την Άραβοκρατία.

2.4 Περσική Περίοδος (619-629)

Όταν το 619 εισβάλλουν οι Πέρσες τίποτα δέν συνδέει τους Κόπτες με τη βυζαντινή (μελχιτική) Όρθοδοξία, μολονότι ο Πατριάρχης Ίωάννης ο Ε' ο Έλεήμων (610-619) είχε κερδίσει τό σεβασμό Όρθοδόξων και Μονοφυσιτών. Η περίοδος αυτή έχει, πάντως, αξία για τό γεγονός ότι για ένα μικρό διάστημα όλοι οι Άνατολικοί Χριστιανοί και των δύο αντιχαλκηδονείων παρατάξεων (Νεστοριανοί και Ίακωβίτες/Κόπτες) συνυπάρχουν σε μία ένιαία κρατική διοίκηση. Τό 642 κατακτούν όριστικά τή χώρα οι Άραβες.

2.5 Άραβοκρατία

Άρχικά υπήρχε μία άνοχη προς τους Κόπτες Χριστιανούς, οι όποιοι είδαν τή άραβική διοίκηση με περισσότερη συμπάθεια άπ' ό,τι τή βυζαντινή και από τά έγγραφα βρίσκουμε διγλωσσία (έλληνικά-κοπτικά). Μετά επικράτησε ή άραβική, ενώ τό πρώτο άραβικό έγγραφο άπαντᾶ τό 709. Έπεσε κεφαλικός φόρος (jizya) με βάση τό Κοράνι και παρήκμασαν τά μοναστήρια, που δέν είχαν σταθερά εισοδήματα (άν και ή σχετική οικονομική κατάπτωση διαπιστώνεται ήδη από τον 6ο αιώνα).

2.5.1 (661-750) Δυναστεία Ούμμαγιαδών

Αρχικά την περίοδο αυτή υπήρξε μία ανάπτυξη, αλλά προς τό τέλος αυτής τής περιόδου ή κακοδιοίκηση καί ή έπιβολή ύψηλότερων φόρων έφεραν αντίδράσεις. Τό 725 είχαμε μία πρώτη έξέγερση τών Κοπτών. Μέχρι τό 773 θά γίνουν άλλες πέντε. Ή ήττα τών Κοπτών έπιφέρει περισσότερους προσηλυτισμούς στό Ίσλάμ.

2.5.2 Στό διάστημα 750-969 κυβερνοῦν οί Φατιμίδες καί οι Τουλουνίδες

Τό 829/30 γίνεται ή τελευταία έξέγερση. Έχουν πλέον μείνει πολύ λίγοι καί από τόν αιώνα αυτόν οί Μουσουλμάνοι είναι σαφώς πλειοψηφία. Γι' αυτό τούς έπιβάλλεται βαρύς φόρος. Λίγο βελτιώνεται ή κατάσταση μέ τήν αυτόνομηση τοῦ Τούρκου διοικητή Ahmad ibn Tulun πού δίνει κάποια δικαιώματα στους Κόπτες Χριστιανούς.

2.5.3 969-1173 άναλαμβάνει ή δυναστεία τών Φατιμιδών.

Από τότε οί Κόπτες βρέθηκαν όριστικά στό περιθώριο. Κατά καιρούς (χαλιφεία al-Hakim 996-1021) διώκονταν, ένω δέν μπορούσαν νά δείχνουν τά σύμβολά τους (σταυρός), δέν μπορούσαν νά έπισκευάζουν εκκλησίες, ή έπρεπε νά φέρουν συγκεκριμένη ένδυμασία (11 Διατάγματα από τόν 9ο μέχρι τόν 14ο αί.).

Μετά τόν 11ο αί. μέ τίς Σταυροφορίες τά πράγματα χειρότερεψαν γιά τούς Κόπτες, πού θεωροῦνταν πάντα μία "πέμπτη φάλαγγα" τών χριστιανών εισβολέων. Ύπό τόν Πατριάρχη Χριστόδουλο (1046-1078) μεταφέρθηκε τό Πατριαρχείο στην ίδρυθείσα από τόν Χαλίφη al Muizz (969-975) τό 969 πόλη τοῦ Καΐρου από τήν Άλεξάνδρεια. 9ος-11ος αιώνας είναι τό διάστημα πού κυρίως παρασκευάζονται κοπτικά χειρόγραφα. Στό β' μισό τοῦ 11ου αί. έζησε ό Σεβήρος τοῦ el-Ashmunein πού έγραψε πολλά (20-26 έργα) καί μαζί τήν ιστορία τών Πατριαρχών Άλεξανδρείας, καί άπέτέλεσε έτσι τόν πρώτο ένθικό ιστορικό.

2.5.4 1173-1250 κυβερνά ή δυναστεία τών Άγιουβιδών

Μέ τόν Salah al Din Yusuf ibn Ayyub (Σαλαδινό) πρώτο Σουλτάνο τής Αίγύπτου. Τότε, μέ τίς Σταυροφορίες ξαναδιώκονται οί Κόπτες ως συνεργάτες τών Χριστιανών εισβολέων. Ύπό τόν Σαλαδίνο υπηρέτησε ό γιατρός, ιερέας καί μέγας Κόπτης θεολόγος al Rashid Abu'l Khair ibn al Tayyib. Περίπου αυτή τήν έποχή γίνεται προσπάθεια νά έννοποιηθοῦν καί οί λειτουργικοί τύποι, ξεκινώντας κυρίως από τήν Κάτω Αίγυπτο. Ήδη ό Πατριάρχης Γαβριήλ Β' (1131-45) είχε άπαγορεύσει τήν τέλεση άλλων Άναφορών πλην τοῦ Μ. Βασιλείου, Γρηγορίου καί Μάρκου/Κυρίλλου.

2.5.5 1250-1517 κυβερνοῦν οί Μαμελοῦκοι άυτόνομημένοι από τό υπόλοιπο χαλιφάτο.

Στό διάστημα αυτό έπαναλαμβάνονται οί σκληροί διωγμοί κατά τών Κοπτών, τών όποίων τήν πνευματική καί καλλιτεχνική ανάπτυξη αλλά καί τίς έμπορικές έπιδόσεις φθονοῦν οί έξαραβισμένοι Μουσουλμάνοι. Τόν 13ο άναδεικνύεται ή σημαντική οικογένεια θεολόγων Ibn al – Assal. Ήταν οί al-Safi Abu'l Fada il ibn al-Assal, πού άσχολήθηκε μέ πολεμική ένάντιον τοῦ Ίσλάμ καί μέ τό κανονικό Δίκαιο. Ο νεώτερος άδελφός Abu'l Farag Hibatallah ibn al-Assal συνέγραψε έργα μεταξύ 1231 καί 1253. Ο νεώτερος άδελφός al-Mutaman Abu Ishaq Ibrahim al Assal συνέταξε μία θεολογική Summa, τήν «Έπιτομή τών θεμελίων τής θρησκείας». Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικός ήταν ό Abu'l Barakat ibn

Kabar, γραμματέας του Baybars, επί εποχής του οποίου συνέβη ο μεγάλος διωγμός του 1321. Θεολόγος και ιερέας του κεντρικού ναού της Παναγίας στο Κάιρο συνέταξε τη μεγάλη θεολογική έγκυκλοπαίδεια «Λυχνία Σκότους». Από το 1411 επήλθε με πατριαρχική έντολή (Γαβριήλ Ε') πλήρης ένοποίηση των λειτουργικών τύπων. Πάντως μετά τον 14ο αιώνα παρατηρείται μεγάλη παρακμή στην έσωτερική ζωή της Κοπτικής Έκκλησίας και δεν υπάρχουν θεολόγοι ούτε μεγάλοι εκκλησιαστικοί ιστορικοί, ώστε να έχουμε αξιόπιστες πληροφορίες για την εξέλιξη από τα μέσα.

2.6 1517-1798 Όθωμανική διοίκηση

Κατά την Όθωμανική διοίκηση επιβλήθηκε ένα καθεστώς (αμφίβολων στην πράξη) προνομίων από την ήγεμονεύουσα Όθωμανική τάξη και ασφυκτική πίεση από τη Ρώμη στα πλαίσια της Αντιμεταρρύθμισης (άλλα και από ευαγγελικές ιεραποστολικές εταιρείες αργότερα) για Ένωση μέσα από διάφορους τρόπους και μέσα. Αυτή η στάση είναι γενικότερη, όσον αφορά τη Χριστιανική Ανατολή. Αν εξαιρέσουμε τη Γεωργία στην οποία μόνον το 18ο αιώνα θα αυξηθεί η πίεση από τα μουσουλμανικά κράτη και θα καταφύγει στη συμμαχία με τη Ρωσία, ενώ η πίεση από τη Ρώμη με την τοποθέτηση μάλιστα του λατίνου επίσκοπου Σύμνης στην Τιφλίδα μέχρι το 1507 δεν θα αποφέρει παρά μηδαμινούς καρπούς, η κατάσταση στις άλλες Έκκλησίες σηματοδεύθηκε από την έντονη διείσδυση Δυτικών. Στο διάστημα αυτό η Αίγυπτος χάνει οριστικά την ανεξαρτησία της και γίνεται έπαρχία της Όθωμανικής αυτοκρατορίας. Η Κοπτική Έκκλησία απολαμβάνοντας τα αντίστοιχα προνόμια από τους Όθωμανούς που είχαν και οι άλλοι Χριστιανοί, είχε να αντιμετωπίσει διάφορους διεφθαρμένους πασάδες που κατά καιρούς τα καταπατούσαν, ενώ η Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία προσπαθοῦσε να επιβάλει το Διάταγμα «Pro Jacobitis» του 1442 της Συνόδου της Φερράρας-Φλωρεντίας. Όμως, παρά τις σχετικές δηλώσεις διαφόρων Κοπτικών Πατριαρχών όπως του Ίωάννη ΙΔ' (1574, 1583/4), Γαβριήλ Η' (1592, 1601) κ.ά. καμμία ένωση δεν έγινε, παρά μόνο μικρές ούνιτικές κοινότητες που συγκροτήθηκαν με τη δράση Φραγκισκανών, Γάλλων Καπουτσίνων και Ίησουϊτών το 17ο αιώνα.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- eclass.uoa.gr/courses/THEOL120

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Δημήτριος Μόσχος 2015. «Ιστορία Αρχαίων Ανατολικών Εκκλησιών. Η Κοπτική Εκκλησία Α΄ – αρχαία και μέση περίοδος». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: opencourses.uoa.gr/courses/THEOL1/

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης

- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

